

České a československé právní dějiny

III. Právo v letech 1620 – 1918

Prameny

Ladislav Vojáček

Základní periodizace

1. Stát a právo na území České republiky do roku 1620
2. Stát a právo v období habsburského absolutismu (1620 – 1848)
3. Stát a právo v konstituční éře habsburské monarchie (1848 – 1918)

České země v 17. a 18. století

(c) slmh - J.K. 2006

Struktura přednášky

- K právu za absolutismu
  - Obecné poznámky
  - Obnovená zemská zřízení
  - Městské a další zvláštní práva
  - První kodifikace
- K právu v letech 1848 – 1918
  - Nejdůležitější rysy právní úpravy
  - Pojetí rakouského práva
  - Tvorba práva
  - Publikace právních předpisů
- Vývoj jednotlivých právních odvětví

Základní tendence vývoje právního řádu po roce 1620

- královská nařízení hlavním pramenem práva
- vláda psaného práva (+ kodifikace)
- vliv římského práva
- unifikace – nový systém práva
- přirozenoprávní koncepce
- samostatná úprava civilního a trestního procesu
- zásada zákonnosti v trestním právu
- aplikace odborníky
- soukromé a úřední sbírky právních předpisů

Soukromé a úřední sbírky zákonů

- soukromí zpracovatelé
  - (Wekebrod, Kropatschek, Wiengarten, Pichl, Roth, Goutta, Kanka, Blaschek, Kostetzky)
- oficiální úřední sbírky zákonů pro celé soustátí
  - Sbírka justičních zákonů (J.G.S., od roku 1780)
  - Sbírka politických zákonů (P.G.S., od roku 1790)
- provinciální sbírky zákonů
  - (na začátku 19. století; Morava a Slezsko měly společnou)

Obnovená zřízení zemská

- unifikace (subsidiární platnost Koldínova zákoníka)
- modernizace
- vliv římského práva
- *Novelae et declaratoriae* (1640, 1650)

Městské právo a další zvláštní práva

- městské právo
  - = nástroj unifikace
- horní a lenní právo
  - opírala se stále o starší české předpisy
  - udržela si své specifické postavení až do začátku druhé poloviny 19. století

První kodifikace

■ nejdříve trestní právo

- většinou společně hmotné i procesní právo
- nejdříve přežitky středověkého pojmání
- od Josefa II. moderně pojaté zákoníky
- trestní zákoník z roku 1803

■ občanské právo

- dlouho jen dílčí úspěchy
- ABGB

K právu v letech 1848 – 1918

1. Nejdůležitější rysy právní úpravy
2. Pojetí rakouského práva
3. Tvorba práva
4. Publikace právních předpisů

Nejdůležitější rysy právní úpravy

- a) v soukromém i trestním právu již bylo to nejpodstatnější vykonáno
- b) **padesátá léta** 19. století představují druhou nejvýznamnější etapu ve vývoji moderního právního řádu habsburského soustátí
- c) vliv obnovení konstitučního režimu
- d) rozvoj průmyslového podnikání a obchodu
- e) vstup dělnictva do politického života
- f) snaha přizpůsobovat rakouský právní řád předpisům platným v Prusku (Německu)

Alexander Bach

Pojetí rakouského práva

- výchozí princip = **rovnost před zákonem**

X zachování instituce šlechtictví,
omezení volebního práva,
postavení čeledi a služebnictva a
d.

Tvorba práva

- **zákonodárce** = zastupitelské sbory ve spolupráci s panovníkem
= **moc pochází z lidu**
- **právo** = výraz vůle politicky aktivního obyvatelstva, jehož podíl v populaci postupně roste

Publikace právních předpisů

- Říšský zákoník (ř. z., Reichsgesetzblatt, R. G. Bl.)
- zemské zákoníky
  - český zemský zákoník (č. z. z.)
  - společný moravsko-slezský zemský zákoník (m. z. z.), pak odděleně

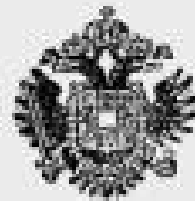
Občanské právo

- **Codex Theresianus**
  - kazuistika
  - nejednotnost
- **Občanskoprávní předpisy Josefa II.**
  - manželský patent (č. 117/1783 J.G.S.)
  - patent o dědické posloupnosti (548/1786 J.G.S.)
  - první díl občanskoprávní kodifikace (591/1786 J.G.S., Všeobecná práva městská. Díl první.).
- **Všeobecný občanský zákoník (ABGB)
z roku 1811**

Allgemeines
bürgerliches Gesetzbuch

für die
gesamten Deutschen Erbländer
der
Oesterreichischen Monarchie.

I. Theil.

Wien.

Kuß der k. k. Hof- und Staatsdruckerey

1811.

Všeobecný občanský zákoník – příprava

- novelizace prvního dílu občanského zákoníka (1791)
- Západohaličský zákoník
- Všeobecný občanský zákoník (ABGB; č. 946/1811 J.G.S.)

Všeobecný občanský zákoník

– struktura

Úvod (O občanských právech vůbec)

1. Práva osob

2. Práva k věcem, dědické a závazkové právo

3. Společná ustanovení

(zajištění práv, změny a zrušení práv a závazků, promlčení a vydržení)

Občanské právo po roce 1848

Východisko = ABGB z roku 1811

- v podstatě jen kosmetické úpravy textu a některá doplnění
- vztahy související s podnikáním a obchodem nově upraveny mimo rámec občanského zákoníku
- c) tři dílčí novely z let 1914 (276 ř. z.), 1915 (208 ř. z.) a 1916 (69 ř. z.)

Martini, Karl Anton,
Freiherr zu Wasserburg,
* 15. 8. 1726 Revo
† 7. 8. 1800 Wien

Jurist, naturrechtlicher
Staatsphilosoph
1754 Universitätsprofessor
1782 Staatsrat
1792 2. Präsident der
obersten Justizstelle
Verfasser des
Westgalizischen
Gesetzbuchs (Vorarbeit
zum ABGB)

Zeiller, Franz von
* 14. 1. 1751 Graz
† 23. 8. 1828 Wien

vielseitiger Jurist

Ab 1782
Universitätsprofessor in Wien
(Rektor 1803 und 1807)
1802 Hofrat bei der Obersten
Justizstelle
Schöpfer des Allgemeinen
Bürgerlichen Gesetzbuchs
Referent des 1. Teils des
Strafgesetzbuchs 1803

Úpravy textu a některá doplnění

- pozůstatky pozemkově vrchnostenských vztahů (zejm. dělené vlastnictví)
- manželské vztahy katolíků (čl.10 konkordátu z roku 1855; tzv. květnové zákony 1868)
- dědické a rodinné právo (zákon o řízení nesporném)
- dědické právo (notářský řád 1855, nově 1871)

Vztahy souvisící s podnikáním a obchodem

- směnečné právo (1850)
- obchodní právo (1863)
- živnostenské právo (1859)
- zákony o pozemkových knihách
- předpisy omezující vlastníky ve veřejném zájmu nebo v oprávněném zájmu jiných vlastníků
- předpisy precizující odpovědnost za škody, způsobené v souvislosti s podnikáním

SMĚNEČNÉ PRÁVO

- do 17. století prakticky výlučně právní obyčeje
- 1717 císařský reskript (vzor = Slezská Vratislav)
- 1763 česko-rakouský směnečný řád
(soustava směnečných a merkantilních soudů)
- 1850 směnečný řád (51/1850 ř. z.)
  - pro celé území Německého spolku

OBCHODNÍ PRÁVO

- do poloviny 19. století především cechovní předpisy
- po roce 1848: směnečný řád, všeobecný občanský zákoník, zákon o spolcích z roku (1852), zákon o protokolování firem a o obchodních společnostech z roku (1857), zákon o burzách a dohodcích na zboží (1860)
- **Všeobecný obchodní zákoník (1/1863 ř. z.)**

Všeobecný obchodní zákoník

- vznikl na široké bázi Německého spolku
  - stanovil pravidla obchodního styku
  - upravil podmínky vzniku a fungování obchodních společností

Souvisící předpisy

- spolkový zákon z roku (1852)
- koaliční zákon z roku (1870)
- zákon o hospodářských a výrobních společnostech z roku (družstevní zákon; 1873)
- zákon o burzách z roku (1875)
- akciový regulativ (1899)
- zákon o společnostech s ručením omezeným z roku (1906)

ŽIVNOSTENSKÉ PRÁVO

- Živnostenský řád č. 227/1859 ř. z.
  - organizační formy, ... (= živnosti)
  - pracovněprávní ustanovení
- novely
  - řemeslnická (1883) = zúžení volnosti živnostenského podnikání
  - dělnická 1885
  - organizační 1907

TRESTNÍ PRÁVO

Pobělohorské změny

- Obnovená zemská zřízení
  - zvýšená ochrana panovníka
  - zásada oficiality
  - písemnost
- selské řády a instrukce

Kodifikace trestního práva

- Trestní zákoník Josefa I. (1707/1708)
- *Constitutio criminalis Theresiana* (1768/1869)
- Trestní zákoník Josefa II. (1787)
- Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích (1803)
- Trestní zákoník z roku 1852

Constitutio criminalis Theresiana (1768/1769)

- Středověké přežitky (vliv CCC):
  - vágnost
  - krutost
  - presumpce viny
  - zákonná důkazní teorie
  - tortura
  - čarodějnictví

Trestní zákoník Josefa II. (1787)

- zásada zákonnosti
- úplnost, vytríbenost a stručnost
- výčet polehčujících a přitěžujících okolností
- stanoveny podmínky zániku trestnosti pachatele
- trestný i pokus trestného činu
- výchovná funkce trestání (C. Beccaria)
- zrušení trestu smrti
- nedostatky: kruté tělesné tresty, dlouhé tresty odnětí svobody

Cesare Beccaria (1738-1794)

Des
Herren Marquis von Beccaria
unsterbliches Werk
von
Verbrechen und Strafen.

---

*In rebus quibuscunque difficilioribus non expectandum,
ut quis simul et serat et metat; sed praeparatione opus est,
ut per gradus maturefcant. B A C O Serm. Fidel. XLV.*

Auf das Neue
selbst aus dem Italiänischen übersezt
mit
durchgängigen Anmerkungen
des Ordinarius zu Leipzig
Herren Hofrath Hommels.

Breslau,
ben Johann Friedrich Korn, dem ältern.

1 7 7 8.

Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích (1803)

- opět upravil hmotné i procesní právo společně
- neznalost zákona neomlouvá
- moderní principy trestního práva a řízení
- základ pozdější úpravy z roku 1852

Trestní zákon z roku 1852

- = modernizující revize hmotněprávních ustanovení zákoníku z roku 1803
- dva díly:
  - o zločinech
  - o přečinech a přestupcích
- liberální zásady (zákonnost, zákaz retroaktivity)
- pregnantní formulace skutkových podstat
(X přežívání dobou překonaných institutů)

Doplnění trestního zákona

- tiskový zákon (1863, novelizace 1868)
- zákon o policejním dohledu 1873
= postih tuláctví a žebroty
- zákon proti obecně nebezpečnému užívání třaskavin 1885
= postih anarchistické činnosti

Vojenský trestní zákon 1855 (č. 19/1855 ř. z.)

- pro osoby podléhající vojenským soudům
- obsahoval i skutkové podstaty běžných (nevojenských) deliktů

PROCESNÍ PŘEDPISY

- římsko-kanonický proces a písemnost (OZZ)
- původně jednotlivé zákoníky
  - = OZZ, Josephina, Theresiana
- občanský soudní řád (1781)
  - rovnost procesních stran
  - dispoziční a projednací zásada
- trestní řád (1788)
  - tajné a písemné řízení
- trestní zákoník 1803

Řízení v civilněprávních věcech po roce 1848

- občanské soudní řízení z josefínské doby
- nesporné řízení 1854
- mandátní (příkazní) řízení 1855
- rozhodování o nepatrných (bagatelních) záležitostech 1873
- nový občanský soudní řád 1895
  - jurisdikční norma + exekuční řád + uvozovací zákony

Rytíř
Antonín
Randa

Trestní řády po roce 1848

(původně úprava z trestního zákona 1803)

- prozatímní trestní řád z roku 1850
  - v duchu revolučních postulátů
- trestní řád z roku 1853
  - v duchu bachovského absolutismu
- trestní řád z roku 1873
  - návrat k principům z roku 1850

Trestní řízení správní

= řízení o trestních věcech vedeném správními (politickými) a policejními orgány

- nejednotné
- zejména Prügelpatent (výpraskový patent, 1854)
  - + široké zmocnění postihovat nerespektování úředních nařízení (tzv. zprotivení se)

UHERSKÉ PRÁVO

A. Do rakousko-uherského vyrovnání:

- přežívalo staré uherské obyčejové právo
- 1861 tzv. Judexkuriální konference
  - Prozatímní právní pravidla
    1. zásadně platí feudální uherské právo
    2. při převodu nemovitostí platí ustanovení rakouského ABGB
    3. nadále platí i rakouské pozemkověknížní právo a horní právo

B. Po rakousko-uherském vyrovnání:

a) úsilí o kodifikaci práva

- obchodní zákon 1875
- trestní zákon 1878
- přestupkový zákon 1879
- trestní řád 1896
- občanský soudní řád z roku 1911
- exekuční řízení 1881
- manželský zákon 1894 (obligatorní civilní sňatek)

b) decizie